

מדיניות התביעה על העמדה לדין בגין גרימת מוות או חבלה ברשלנות

באילו מקרים התביעה צפויה להגיש כתב אישום נגד חשוד בעבירות גרימת מוות ברשלנות או גרימת חבלה ברשלנות? אסון השיטפון באפריל 2018 שגבה את חייהם של 10 נערים ונערות ממכינת בני ציון, עורר את הדיון הציבורי מיהו האחראי על המחדל. האם זהו המדריך? האם מנהל המכינה? האם מי שאחראי זהו הרגולטור האחראי על ניסוח הנהלים או שמא המפקח מטעמו שאמור לפקח על יישום הנהלים בשטח? עו"ד אסף דוק מסביר אודות ההנחיה החדשה של פרקליט המדינה בנושא העמדה לדין בגין גרימת מוות ברשלנות וגרימת חבלה וכן על המדיניות החדשה לגבי העמדה לדין פלילי של עובדי הוראה. יודגש כבר עתה כי אחד השיקולים המרכזיים העומדים מאחורי ההחלטה האם להעמיד לדין עובד הוראה על מוות או חבלה לתלמיד הוא אלמנט נטילת סיכון בלתי סביר על-ידו ביחס להתרחשות התוצאה או לגרימת הסכנה וכן מידת הסטייה במעשיו מהסטנדרט הראוי.

רקע על ההנחיה החדשה בעבירות גרימת מוות ברשלנות או גרימת חבלה ברשלנות

פרקליט המדינה, עו"ד שי ניצן, פרסם הנחיה חדשה בדבר מדיניות העמדה לדין של רגולטורים, מפקחים ועובדי הוראה. לפי ההנחיה החדשה התביעה לא תנקוט בהליכים פליליים נגד מורים או עובדי הוראה שהיו מעורבים בגרימת מוות או חבלה לתלמידים במהלך טיולים, אם הם פעלו בהתאם לנהלי משרד החינוך. הנחיות אלה רלבנטיות לעבירות של גרימת מוות ברשלנות וגרימת חבלה ברשלנות.

עצם קיומם של הנהלים הקיימים במשרד החינוך בנושאי ליווי טיולים על ידי עובד הוראה, מעיד על היעדר רשלנות פלילית, אם עובד ההוראה פעל בהתאם לנהלים הללו. אם עובד ההוראה הקפיד על מילוי נהלים אלה, הדבר מוריד מאחריותו הפלילית. עם זאת, כמובן שהנהל אינו פוטר את עובד ההוראה להפעיל שיקול דעת לפי הנסיבות.

ההנחיה עוסקת גם בהתוויית מדיניות לגבי תביעה על סיכון בלתי סביר שנטלו רגולטורים ומפקחים שפועלים במסגרת מילוי תפקידם. ההחלטה אם להעמיד לדין תתקבל לפי שיקולים שונים, כגון יכולת לצפות תוצאה קטלנית מראש ומידת הסטייה מהסטנדרט הנדרש בקביעת הנהלים ובהתנהגות בשטח.

מטרת ההנחיה החדשה היא להגבר את הוודאות, האחידות והשקיפות של מדיניות התביעה בנושאים שונים.

פירוט ההנחיה החדשה

ההנחיה החדשה היא הנחיית פרקליט המדינה מספר 2.37 בשם "מדיניות התביעה בהחלטה על העמדה לדין בגין עבירות של גרימת מוות וגרימת חבלה ברשלנות". מטרתה היא להבנות את מדיניות התביעה בהחלטתה על העמדה לדין על עבירות של גרימת מוות ברשלנות וגרימת חבלה ברשלנות, לפי חוק העונשין.

עבירת גרימת מוות ברשלנות מפורטת בסעיף 304 לחוק העונשין שקובע כי "הגורם ברשלנות למותו של אדם דינו מאסר שלוש שנים"; עבירת חבלה ברשלנות מפורטת בסעיף 341 לחוק העונשין שקובע כי "העושה מעשה שלא כדין או נמנע מעשות מעשה

שחובתו לעשות.... ונגרמה בהם חבלה לאדם דינו מאסר שנה".

באוגוסט 2016 תוקנה הגדרת היסוד הנפשי של רשלנות (תיקון מס' 126). נקבע בו כי רשלנות היא אי מודעות לטיב מעשה שאדם מן הישוב היה יכול להיות מודע לנסיבותיו. בביצוע העבירה נטל העושה סיכון בלתי סביר שגרם לתוצאה. די לקבוע רשלנות כיסוד נפשי גם לעבירה שאיננה מסוג פשע. מטרת התיקון היא:

א. להדגיש שהאחריות ברשלנות תוטל אם התקיים יסוד של נטילת סיכון בלתי סביר על ידי עושה המעשה, ביחס לתוצאה שהתרחשה כתוצאה ממעשה זה. זאת כי בני אדם נוטלים סיכונים בהקשרים שונים וסיכונים אלה מהווים סיכונים סבירים שלא מצדיקים פתיחת הליך פלילי.

ב. החלת יסוד נטילת הסיכון הבלתי סביר גם על עבירות שכוללות יצירת סיכון ולא רק על התוצאה עצמה. (הן יצירת הסיכון והן התוצאות הן בלתי סבירות).

יסודות העבירה של גרימת מוות ברשלנות וגרימת חבלה ברשלנות הם "מעשה או מחדל של העושה, תוצאה קטלנית או חבלה, קשר סיבתי עובדתי ומשפטי בין המעשה או המחדל ובין התוצאה הקטלנית או החבלה, וקיומו של יסוד נפשי של רשלנות לגבי רכיבי העבירה". כדי לקבוע כי אכן התרחשו עבירות אלה יש להוכיח את:

הקשר הסיבתי עובדתי - האם התנהגות העושה גרמה להתרחשות התוצאה? המבחן הוא "הסיבה שבלעדיה אין", כלומר אלמלא המעשה לא הייתה נגרמת התוצאה.

הקשר הסיבתי משפטי - מבחן נורמטיבי הבודק מבחינת השיקולים המשפטיים על איזה מעשים ראוי להטיל אחריות פלילית ועל איזה לא.

בעבירה של רשלנות מנפה הקשר הסיבתי משפטי את התוצאות שלא ניתן היה לצפות באופן סביר ומדגיש את התוצאות שהיה אפשר לצפות: האם אדם סביר היה יכול לצפות מראש את המעשה ואת תוצאותיו? מטרת בדיקה זו היא התרעה מפני אדישות וזלזול בחיי אדם, תוך בחינת היסוד הנפשי של הרשלנות. כלומר מצופה מאדם מהישוב להבין כי המעשה יגרום לתוצאות.

בית המשפט העליון הזהיר מפני סטנדרט גבוה מדי והסקת מסקנות בדיעבד בהגדרת עבירה של רשלנות וממליץ לבדוק כל מקרה לגופו.

התוויית מדיניות התביעה

ההחלטה על העמדה לדין בגין עבירת רשלנות תיקבע **לפי שיקולים אלה:**

האם היה אפשר לצפות את התוצאה הקטלנית או החבלה בעת ביצוע המעשה - יש לבחון האם אכן היה אפשר לצפות את התוצאות או שמדובר בחכמה בדיעבד. יש להיעזר לשם קביעה זו במבחן הסתברותי, ככל שהסתברות לתוצאה קטלנית גבוהה יותר, הדבר יהווה בסיס להעמדה לדין של הנאשם.

האם העושה היה מודע לסיכון שיצר - יש לבדוק האם הנאשם היה מודע לנסיבות ביצוע העבירה או לא. אם היה מודע לתוצאה הקטלנית האפשרית, רשלנותו גבוהה יותר.

מהם המאפיינים המיוחדים של העושה - אין הכוונה לאופי של האדם ותכונותיו האישיות, אלא למומחיות שלו במסגרת התחום

שבו התקבלה ההחלטה.

- האם מדובר במעשה או במחדל** - אם הרשלנות נובעת מהתנהגות שמקורה במחדל, אזי הנורמה הפלילית תיאכף ביתר קפדנות, יחסית להתנהגות שמקורה אינה במחדל.
- מיקומו של העושה במעגל האחריות** - מהי קרבתו של העושה למעורבים הקשורים לתוצאה שהתקבלה. אם מדובר בשרשרת אחרים יש לבחון את מיקומו של העושה במעגל זה.
- מעמדו של העושה בשרשרת הסיבתיות** - יש לבחון מה מעמדו של העושה בשרשרת הסיבתית שהביאה לתוצאה.
- מידת הסטייה מהסטנדרט הראוי** - יש להוכיח שמידת הסטייה מנורמת ההתנהגות הסבירה היא גבוהה ממידת הסטייה מרמת הזהירות הנדרשת המצדיקה גיבוש עוולת רשלנות אזרחית.
- האם מקור הנזק (דבר, חפץ) טומן סכנה מובנית** - האם מדובר בחפץ שאינו מסוכן אך עלול להפוך מסוכן כתוצאה מהרשלנות? האם מדובר בחפץ שמראש יש לנקוט בו רמת זהירות גבוהה במיוחד? יש לבדוק את רמת הזהירות והסטייה ממנה בהתאם לנסיבות המקרה.

כיצד קובעים נטילת סיכון בלתי סביר?

- ההנחיה קובעת כיצד אפשר לקבוע נטילת סיכון בלתי סביר. אם עולה חשד שהתנהגות האדם עונה על יסודות עבירת גרימת מוות ברשלנות, יש לבחון האם נטל סיכון בלתי סביר להתרחשות התוצאה, לפי שיקולים אלה:
- יש לבחון מהו מקצועו של האדם** - האם מקצועו כולל נטילת סיכון לחיי אדם גם אם יפעל באופן סביר? העמדתו לדין תיבחן בהתאם לסיכון המובנה במקצועו.
- חריגה מהנהלים** - האם התנהגותו המסוכנת חורגת מהנהלים שנועדו להנחות אותו בפעילותו? אם הפעילות כוללת סיכונים, חובה עליו לנקוט משנה זהירות כאשר הוא מתמודד עם סיכונים אלה. אם נקט באמצעי הגנה מקובלים לעיסוקו ופעל לפי כללים ונהלים, יש לקחת זאת בחשבון בבדיקת סבירות הסיכון שנטל.
- ציפייה לניסוח כללי זהירות ונהלים** - האם קיימת ציפייה כי מעצם עיסוקו יקבע האדם כללי בטיחות בסיסיים, והאם הימנעות מהם גרמה לתוצאה?
- התנהגות מסוכנת** - אם ההתנהגות המסוכנת הפרה איסור פלילי או חובת עשה רלוונטית, יש סיכוי כי העושה יועמד לדין בעבירה פלילית של גרימת מוות ברשלנות, במיוחד אם הפרת הנהלים קשורה להתנהגות המסוכנת.
- בדיקת המשאבים** - האם הסיכון שנטל האדם נובע מהקצאת משאבים מוגבלת? אם העושה לא מספק את המשאבים ויש לכך השפעה על ההתנהגות המסוכנת ועל התוצאה, יילקח נתון זה בחשבון.
- קידום תועלת חברתית** - האם הסיכון שנלקח מטרתו קידום תועלת חברתית משמעותית או נטילת סיכון לתועלת אישית? אם היה לשם תועלת אישית עולה הסיכוי שייקבע סיכון בלתי סביר.

העמדה לדין של רגולטורים ומפקחים

רגולטור פועל מכוח הסמכה כדין שמאפשרת לו לקבוע נורמות פעילות חוקתיות להסדרת התחום שעליו הוא ממונה. **מפקח** הוא זה שיש לו מתוקף דין את הסמכות ליישם את הנהלים והתקנות. במסגרת החלטה על העמדה לדין של רגולטורים ומפקחים שפעלו במסגרת מילוי תפקידם, יש לבדוק היבטים אלה:

□ **מידת הרגולציה במערכת** - יש לבדוק את היקף שיקול הדעת שמופעל על ידי הרגולטור/המפקח ומהן ההערכות שלו לניהול והערכת סיכונים.

□ **מה סמכותו** - האם במסגרת הנהלים יש מרחב לשיקול דעת של הרגולטור/מפקח?

□ **מהי הפעילות** - יש להבחין בין פעולה רשלנית שיוצרת סיכון בלתי סביר לבין קביעה ויישום נהלים והוראות בהתאם להוראות הרגולטור ויישומם על ידי המפקחים.

יש שלוש קטגוריות של סוגי נטילת סיכון על ידי רגולטור או מפקח. אין לראות בהן סטנדרט לכל המקרים, אלא רק למצבים מסוימים של רגולציה:

□ **נטילת סיכון בהתאם ועל פי מדיניות ניהול סיכונים של הרגולטור** - אם הרגולטור קבע נהלים שמתחשבים במקרה של "סיכון סביר" והמפקח יישם אותם בשטח, אולם גם כאשר ננקטו נגרמה תוצאה קטלנית או חבלה, תיבחן שאלת העמדתם לדין.

□ **נטילת סיכון בהתאם למדיניות קונקרטי בחוק** - כיצד תואמת התנהגות הרגולטור לנהלים: אם הפעיל שיקול דעת מקצועי וההנחיות תאמו את מדיניות ניהול הסיכונים, אין מקום להטיל על הרגולטור אחריות ולהעמידו לדין. חריג לכלל זה הוא נטילת סיכון בלתי סביר בעליל; כיצד תואמת התנהגות המפקח לנהלים: המפקח לא התריע על נסיבות שמצביעות על סיכון קונקרטי שחורג מגדר הרגיל.

□ **נטילת סיכון בהתאם לסטנדרטים בין-לאומיים מוכרים במדינות מפותחות** - בדיקה האם המדיניות הרגולטורית שכוללת ניהול סיכונים תואמת למקובל במדינות מפותחות. כלומר בדיקה האם אומצו סטנדרטים מקצועיים בין-לאומיים. אם התשובה חיובית, אין מדובר בנטילת סיכון בלתי סביר.

העמדה לדין של עובדי הוראה בגין גרימת מוות או חבלה ברשלנות

סעיף זה בהנחיה מתייחס להעמדה לדין של עובדי הוראה בגין גרימת מוות או חבלה לתלמידים במהלך טיולים:

□ חוזרי מנכ"ל מפרטים את כל ההיבטים הקשורים לנושא היציאה לטיולים. מסמכים אלה מפרטים את כל הנדרש בשלב התכנון וההכנה של הטיול וביצועו.

□ קיומם של נהלים אלה מעיד על היעדר רשלנות פלילית של עובד הוראה, אם הוא פעל בהתאם לנהלים וחוזרי מנכ"ל אלה.

□ אם התבצעה חריגה מנהלי משרד החינוך וכתוצאה מכך נגרמה תוצאה קטלנית או חבלה, יש לבחון העמדה לדין של העושה בהתאם להיבטים אלה:

א. מידת הסטייה מהנהל - יש לבחון את הסטייה מהנהל בהקשר הסיבתי, העובדתי והמשפטי. יש לוודא כי הנהל מיועד להגן מפני

אותו סיכון שהתממש כתוצאה מהפרת הנוהל.

ב. סיכון בלתי סביר - האם הפרת הנוהל היא בבחינת "נטילת סיכון בלתי סביר"?

ג. הפעלת שיקול דעת אישי - על אף קיומם של נהלים, מצופה מעובד ההוראה להפעיל שיקול דעת אישי בכל מקרה ומקרה, לפי הנסיבות. אם התקש לקיים את הנוהל וכתוצאה מכך נוצרה התוצאה הקטלנית או החבלה, יש סיכוי שיועמד לדין, גם אם הפעולה שנקט הייתה לפי הנוהל.

בנוסף, כל העמדה לדין של עובד הוראה שפעל במסגרת מילוי תפקידו וגרם למוות או חבלה במהלך טיול, צריכה לקבל את אישור פרקליט המחוז. כמו כן יש להתייעץ עם פרקליט המחוז אם צפוי להתנהל הליך אזרחי והליך פלילי באותו עניין, או אם יש זיקה בין הליכים פליליים לאזרחיים ביחס לאותו אירוע.

חשיבות איכות הייצוג המשפטי בתיקי גרימת מוות או חבלה ברשלנות

כדי לקבוע אם אדם יואשם בעבירה פלילית של גרימת מוות ברשלנות, יש לבחון את כל התנהלות המערכת לפני התרחשות המקרה, מהם הנהלים שנקבעו כדי למנוע את התוצאה, כיצד הם יושמו בשטח ומהו הסיכון הסביר שנטל כל אחד מהמעורבים. הפרקליטות נוטה להמליץ לא להעמיד לדין עובדי הוראה בטיולים של משרד החינוך על עבירת גרימת מוות ברשלנות, כל עוד פעלו לפי הנהלים ולא סטו מהם סטייה בלתי סבירה.

משרדנו מספק ייעוץ וייצוג משפטי לחשודים ונאשמים בעבירות גרימת מוות או חבלה ברשלנות מזה תקופה ארוכה ובכך שומר נאמנה על הזכויות והאינטרסים שלהם תוך לחימה עיקשת, רציפה ובלתי מתפשרת במנגנונים השונים עד לכיבוש היעד לשביעות רצונם. במידה וזומנת לחקירה במשטרה או הוגש נגדך כתב אישום - פנה ללא דיחוי להתייעצות עימנו בטלפון **052-6885006** או השאר פרטים ונשמח לסייע ולהציע לך מענה ופתרונות מקצועיים בהתאמה אישית. הפניה אינה כרוכה בהתחייבות כל שהיא מצדך. סודיות מלאה מובטחת.